

מראי מקומות - יומא

עה.

תשעה לראשון, נמצא עכשיו שהוא ייבם אשת אחיו שלא כדין, וכיון שנאסרו העריות נמצא שהשני בא עליה באיסור ערוה.

ה. ומאן דאמר עריות דכתיב חנם

פירש המהרש"א, שבנשים סתם לא מצוי לשאת אישה בחינם אלא רק במוהר ומתן, אבל בקרובות אפשר שיתרצו להנשא בחנם, ולשיטה שבן נח מותר בבתו בודאי אפשר בחינם. והתוספת יום הכיפורים כתב שחנם, היינו חן שלהם, שהנשים מצאו חן בעיניהם.

ו. דכתיב אכלה ומחתה פיה

כתב היעב"ץ, שאף על פי שגם בתורה כתוב (וישב ל"ט, ו) 'כי אם הלחם אשר הוא אוכל', הגמרא מביאה את הפסוק ממשלי, משום ששם נכתב לשון אכילה על ביאת היתר, ובמשלי זה נכתב בביאת איסור.

ז. על עסקי משפחותיו שנאסרו להם

הקשה הגור אריה (בראשית מ"ו י"א), למה היו קרוביהם אסורים להם, הרי כולם היו גרים, וכמו שביאר שם ששמעון היה מותר לדינה משום שהם היו כגרים וגר דינו כקטן שנולד, ואם כן מדוע הם היו אסורים בקרובים. וכתב שמכיון שהם הוכרחו לקבל את התורה שהרי כפה עליהם הר כגיגית אם כן בזה אין את הכלל של קטן שנולד ורק בגר שנתגייר מעצמו נאמר הדין שכקטן שנולד, אבל מי שהוכרח להתגייר אינו כקטן שנולד דמי. (ושמעתי בשם הגר"ד כהן שליט"א להוכיח שגירות מתוך הכרח שונה מגירות מרצון, שהנה כתוב בגמרא בסנהדרין (כ"א.) שתמר בת יפת תואר היתה, ולכן היתה מותרת לאמנון. וקשה, שזה מובן לפי שיטת התוספות (קידושין כב.) שסובר שביאה ראשונה מותרת במלחמה אפילו ללא גירות אם כן שייך שאמא התעברה בגיותה, אבל לשיטת רש"י (שם) שגם ביאה ראשונה מותרת רק לאחר הגירות אם כן למה תמר היתה מותרת לאמנון. ורש"י כתב לפרש 'בת יפת תואר היתה קודם שנתגיירה בלב שלם', ומבואר שמכיון שמעכה אמה של תמר לא התגיירה בלב שלם אם כן הבת שלה תמר לא נחשבת לאחות של אמנון, ומוכח אם כן שגירות בעל כורחה שונה מגירות רגילה).

אמנם המשך חכמה (דברים ה') הביא שהחתם סופר שואל מנין למדו חז"ל את הדין שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. וכתב המשך חכמה לתרץ, שביוצאי מצרים היו הרבה שנשאו מעריות המותרות לבן נח וכמו שמצינו בעמרם שנשא את דודתו, וכן מוכח מהסוגיא שהם בכו על עסקי משפחות

א. ונחש עפר לחמו וכו'

הקשה המהרש"א מדוע נחלקו רבי אמי ורב אסי בפירוש הפסוק 'ונחש עפר לחמו' שכתוב בישעיה, ולא נחלקו בפירוש הפסוק בבראשית (ג' י"ד) 'ועפר תאכל כל ימי חיך'. ותירץ שאת הפסוק 'ועפר תאכל' אפשר לפרש שהקללה היא שיהיה מצוי לנחש לאכול רק עפר, אבל שאר האוכל היה נשאר באופן הרגיל שטועם בו את הטעם הרגיל ואם אכלו דעתו מיושבת עליו אף בזה, אבל מהפסוק 'ונחש עפר לחמו' מהמילה לחמו משמע שרק עפר נחשב אצלו לאוכל, ובזה הם דרשו או שבהכל הוא טועם טעם עפר או מפני שרק בעפר דעתו מיושבת עליו.

ב. קלל את האשה הכל רצין אחריה

לכאורה קשה דמה השייכות בין הקללה של האשה לזה שהכל רצין אחריה. וביאר הבן יהודע, שהקללה של האשה היא הדם בגלל ששפכה דמו של עולם, והיה אפשר לקיים את הקללה על ידי דם שיצא מהחוטם ויהיה בו רק צער ללא הטומאה, אבל הקדוש ברוך הוא קלל אותה באופן שיצא הדם מאותו מקום ועל ידי הדם היא נעשית טמאה ועליה לפרוש מבעלה, וממילא יש לה בזה טובה שהיא חביבה על בעלה יותר בימי טהרה.

ג. קלל את האדמה הכל ניזונין הימנה

כתב הבן יהודע לפרש, שגם האדמה התקללה על כן שלא הקדוש ברוך הוא, שהרי האדמה התקללה על כן שלא הוציאה עצים שהטעם של העץ והפרי שווה כפי שנצטוותה, והיה אפשר לקלל אותה שהיא לא תוציא מעצמה שום מן ירק וכל הפירות יהיו רק על ידי עצים, וממילא היא לא היתה נזכרת בברכות. ומידת הקדוש ברוך הוא היתה לקלל אותה בקוץ ודרדר, ונשאר לה הפירות שהיא מוציאה ומברכים על מיני הדגן המוציא לחם מן הארץ וכן ברכת בורא פרי האדמה.

ד. חד אמר עריות

הקשה המהרש"א, מדוע רק עכשיו התעוררו לבכות על עריות שנאסרו להם, הרי כבר עברו כמה חודשים ממתי שמשה ירד מההר במוצאי יום הכיפורים אחרי שקיבל את כל התורה. והביא מהרא"ם שתירץ, שאפילו שכל התורה היתה מסורה ביד משה, היא לא נאמרה לישראל מיד אלא כל ציווי בזמנו. עוד הקשה המהרש"א, מדוע התלונה על העריות הצטרפה לתלונה על המן. ותירץ על פי המבואר בגמרא לקמן שעל ידי המן התברר על הוולד אם הוא בן תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון, ובמקרה של יבום שהתברר שהוולד הוא בן

מראי מקומות - יומא

עה. (המשך)

לסמוך על השמים. עוד תירץ הכלי חמדה (שמות ל"ה כ"ז-כ"ח), שכתבו המחברים שכל הארבעים שנה שהיו ישראל במדבר ולא נשלמה עוד התורה לא שייך לומר לא בשמים היא, ואם כן היה ניתן להכריע גם על ידי המן.

עוד יש לתרץ על פי החתם סופר (שו"ת או"ח סי' ר"ח ד"ה ויש כאן) שביאר שהטעם שלא בשמים היא ושאינ הנביא רשאי לחדש דבר, הוא יסוד ושורש כל התורה כולה, שתמיד אפשר שאחד יעשה אותות ומופתים על ידי תחבולות וכישוף ותבטל כל התורה ולכן הכלל הוא שלא בשמים היא ואין הנביא רשאי לחדש, וכתב שאם כן אין זה נוהג אלא אחר מיתת משה רבינו, אבל כלפי משה רבינו עצמו לא שייכת הסברא הזו, והוכיח כן מהמגדף שבא לנטוע את אוהלו בשבט דן ומשה אמר לו שהוא בן איש מצרי וכו' ומנין זאת למשה אלא בהכרח שנאמר לו זאת ברוח הקודש. ועל פי זה מתורץ גם כאן שמשה רבינו היה יכול לפסוק גם על פי המן.

י. אי בן תשעה לראשון ואי בן שבעה לאחרון הקשה הגבורת ארי, שהרי במשנה (יבמות מא.) מבואר שיש דין שלא לישא אשה עד שלא יעברו שלשה חדשים מהבעל הראשון, ורב נחמן מביא ששמואל לומד זאת מהתורה שכתוב 'להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך' שצריך להבחין בן זרעו של ראשון לזרעו של שני, ואם כן למה היה צריך את ההבחנה של המן ובוודאי שלא מדובר על רשעים, וכתב שלפי רבא שהדין להמתין ג' חודשים הוא מדרבנן לא קשה שאולי עדיין לא תיקנו זאת אבל לשמואל קשה. ואין לומר שבגלל שהמן היה מגלה להם אם הוא הבן של הראשון או האחרון הם יכלו לסמוך על זה וממילא לא היה בזה איסור שהרי הם לא היו בטוחים שירד מן כל יום, וכמו שכתוב בגמרא לקמן (עו.) שלא ירד לישראל מן כל יום כדי שישעבדו את ליבם לאביהן שבשמים. וכתב שצריך לומר שלעולם גם לשמואל האיסור אינו אלא מדרבנן והפסוק הוא רק אסמכתא.

יא. אם נמצא עומרה בבית בעלה בידוע שהיא סרחה עליו כתב המהרש"א שהגירסא בעין יעקב היא הפוכה, שאם היא סרחה והדין שהוא צריך לגרשה אז העומר היה בבית אביה, ואם הוא סרח עליה שאין חיוב לגרש אותה אז העומר היה נשאר בבית בעלה. ולבאר את הגירסא שלפנינו כתב, שאם היא סרחה עליו והוא היה רוצה בה אם כן עדיין היא כאשתו ונמצא עומרה בבית בעלה, אבל אם הוא סרח עליה והוא אינו חפץ בה, הרי הוא יכול לגרש אותה בעל כורחה וממילא היא אינה כאשתו, ולכן נמצא עומרה בבית אביה.

שנאסרו להם ובוודאי שהם בכו מפני שהיו רגילים לשאת את קרובותיהן לנשים, והרי אחרי מעמד הר סיני אמרה תורה 'שובו לכם לאהליכם' וכוונת התורה היא להתיר להם תשמיש ואפילו באותם נשים שהיו מהם עריות, ומזה מוכח שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. (ולפי זה מה שבכו הוא משום שנאסרו במי שנולד לאחר מתן תורה.) ונראה מדבריו שלא כדברי המהר"ל אלא היה לכלל ישראל דין גרים וכקטן שנולד.

ח. טעם כל המינין טעמו במן

הגמרא מבארת שהמן היה בטעם ולשיטה אחת גם עם ממשות של אוכל רגיל. ויש לדון איזה ברכה ראשונה בירכו על המן. והנשמת אדם (קנ"ב) כתב ששייך ברכת המזון גם בדבר שלא מברכים עליו המוציא לחם מן הארץ, והוכיח מהמן שבגמרא בברכות (מ"ח:) אמרו שבירכו על המן ברכת המזון, ובוודאי לא ברכו לפניו המוציא לחם מן הארץ, ומבואר בדבריו שלא בירכו על המן ברכה ראשונה. והספר חסידים (תתת"מ) כתב שעל המן ברכו המוציא לחם מן השמים, וכן דעת הרמ"ע מפאנו.

והנה הספורנו (שמות ט"ז כ"ז) כתב לבאר שהחילול שבת בלקיטת המן היה מלאכת קוצר כדין המלקט דבר ממקום גידולו, ואם כן לפי זה אולי היה שייך לברך על המן המוציא לחם מן הארץ. וכן שמעתי לדון שהחזון איש פסק שגם ירק שגדל בעציץ שאינו נקוב ברכתו בורא פרי האדמה, מפני שהברכה נתקנה על המין, ואם כן אפשר שגם המן נחשב למין לחם וממילא ברכתו היא המוציא לחם מן הארץ. ויש לדון שאם המן נעשה לטעמו וממשו של הדבר שעליו חשב, שיצטרך לברך את אותו הברכה של המין שעליו חשב. וצריך עיון בכל זה.

ט. גד שמגיד להם לישראל וכו'

הקשה התוספת יום הכיפורים, שהרי הספק אם בן תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון נוגע להרבה הלכות חמורות ואם כן איך אפשר לפסוק על פי המן בנידון זה, והרי אפילו אם נביא גמור יאמר אני ידעתי בנבואה שפלוגי הרג את הנפש או חילל את השבת או שיכריע בספק על פלוגי שהוא בן פלוגי מסתברא שלא יעשו על פיו. ותירץ, שלעולם משה דן ופסק על פי עדים והוכחות ככל דיני התורה, אלא שהיו מפקפקים על הדין וכדי להוציא מלבם היה את האות והמופת של המן שהוכיח שהדין שמה דן הוא אמת.

והמהר"ץ חיות תירץ, שלא בשמים נאמר שלא מכריעים את הדין על פי השמים, אבל בשאלה של בירור המציאות יכולים